

בחירה חופשית'

'ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע... ובחרת בחיים...'.
כולנו רוצים לעשות טוב. פשוט להיות אנשים טובים. כשאנו בוחרים במעשים טובים, אנחנו נעשים טובים יותר.

בחירה מן התורה:

בתחילת ספר 'בראשית' מלמד הקב"ה את קין על הבחירה:
'הלא אם-תטיב שָׁאָת, וְאִם לֹא תִטִּיב לְפָתַח חַטָּאת רִבְּץ. וְאֵלֶיךָ תִּשְׁקָתוּ, וְאַתָּה תִּמְשַׁל-בּוּ.'

ובספר דברים אומר הקב"ה לכל עם ישראל (דברים ל' טו' יט):

'ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע... ובחרת בחיים...!'

הבחירה - הכבוד הגדול של האדם:

הרמב"ם (יד החזקה הלכות תשובה פרק ה') לומד זאת ממקור נוסף:

'רשות לכל אדם נתונה, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה: 'הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע' כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין, שיהא הוא מעצמו, בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע.'

הרמב"ם מחדד ומוסיף שכשנתן הקב"ה בחירה לאדם, בזה הוא העמיד בשותפות את התכלית של העולם. התכלית של העולם ש'העולם יהיה טוב', עומד כעת בשותפות בין הקב"ה ובין האדם!
דברי הרמב"ם ב'דעת תבונות': 'ותראי כמה כבוד גדול חלק הבורא ב"ה אל הצדיקים שחשבם לשותפים אליו, וכמו שאמרו חז"ל (זוהר ח"א, ה, א) 'עמי אתה' - עימי אתה'. כי באמת חלק הניחו להם בתיקוננו של עולם ובשכלול הבריאה, וכמו שביארנו לעיל, עד שנמצא תיקון הבריאה, כביכול, מחולק בין הקב"ה והצדיקים, שאינו נשלם אלא בשניהם!'

הקב"ה באהבתו ובהערכתו אלינו, נתן לנו מינוי מיוחד, שותפות עם הקב"ה בתיקון העולם.

הבחירה היא בין אמת לבין הדמיון:

מכתב מאליהו (חלק א' עמ' 111): 'בחירה זו תלויה בו לגמרי, ואין סבה שתסובב אותה, אלא הוא בעצמו הסבה הראשונה לה. וזה בדוק ומנוסה לאדם אשר גבר על יצרו אפילו רק פעם אחת, שמרגיש ברור בלבבו שהוא עצמו מתרחק מן הדמיון, ומכריע לאחוז באמת בכל תוקף. אבל מי שלא התגבר על יצרו מעולם, לא יוכל להבחין ענין זה כלל, כי נסיונו יורה, שכל פעם שהיה לו רצון לדבר רע, שעבדו רצון זה בלי מוצא, ועל כן לא יוכל להבין את ענין הבחירה, כי אינו רואה בשרשי מעשיו אלא סבות ומסובבים מבחוץ.'

'נעביר לפנינו, בתור משל, אחת מבחירותינו, ונחקור היטב בפרטיה. מי שמעשן הרבה סיגריות, עד שבליילה ירגיש כאב חזק בחזה, בשעה שכואב לו בלילה, מחליט שלא יעשן מחר עוד בשום אופן. כשקם למחרת, אחר עובר שעה קלה מתעורר בו הרצון לעשן, כי בסבת ההרגל יש לו חפץ רב בזה. כשעומד רצון זה נגד יראת הכאב הלילי, אנו מבחינים שאומר לנפשו "אעשן נא אך אחת, כי בעבור זה המעט בודאי לא יכאב לי". בתירוץ זה הולך ומעשן כל היום. בלילה יחזור אליו הכאב, ולמחרתו? חוזר ומטעה את עצמו כבתחילה. אלמלא הטעאה זו, אם היה דן בישוב הדעת בין הרצון שלא יכאב לו, והרצון לעשן, בודאי פחד הכאב היה חזק מרצון העישון. הרצון היותר חלש גובר רק על ידי הטעאה. מכאן אנו למדים, שהאדם יכול להסיח דעתו מהאמת הברורה לו, ולאחוז בדמיון אשר יכסה לו על השקר. לא הרצונות גורמים זאת, אלא האדם הוא הגורם לעצמו, כי יוכל לומר לעצמו מה תועלת לי בשקר? הלא המציאות לא תתאים עם דמיוני, ואם אשמע אל הדמיון יגבר הכאב בלילה הבא. ואז בודאי לא יעשן. האדם מסח דעתו מן האמת ומקבל הדמיון במקומה, ויתרחק מן הרצון אשר האמת אתו. יכולת זו לכאן ולכאן - היינו בחירה.

העדפה היא החלטה בין שני צרכים, בחירה היא החלטה בין צורך ובין ערך.

צדק ומוסר:

כל סולם הערכים שלנו תלוי בשאלת הבחירה.

אנו הרי מעריכים אנשים לטוב ולמוטב. אנו מלאי הערכה לאלו שעשו דברים גדולים וטובים, ובאותה מידה אנו בזים מזלזלים ומתעבים את מחוללי הרע הגדולים. האם חשבנו פעם על כך, שההערצה וההוקעה שתיהן רלוונטיות רק באם יש לאדם בחירה? אם אין לו כל אפשרות לבחור, אזי כל גדולי התורמים לחברה אינם ראויים לכבוד, וכל המזיקים – למשל, אדם שבגד במדינתו ומסר את סודותיה לאויב - אינם ראויים לגינוי??

הבחירה החופשית היא מיסודות היהדות. התורה מלמדת אותנו כי האדם בא לעולם - על מנת לעשות את עצמו ל'טוב!' על ידי מעשים טובים, מצוות, ומידות טובות האדם מייצר את הטוב שלו ומקבע את עצמו כטוב. יכולת הבחירה אצל האדם היא לא מקרית, היא האמצעי היחיד לתכלית שלו, לייצר את הטוב שבו.

האם בכל מצב ניתן לבחור כל דבר?

מכתב מאליהו (חלק א' עמ' 112): 'נקודת הבחירה: כששני עמים נלחמים, המלחמה בחזית, העם שמאחורי החזית כולו תחת רשות הצבא, ואין לו שם התנגדות כלל. אם ינצח צבא אחד וידחה את השני מרחק מה, אזי בהתחדש הקרב יהיה במקום בו יעמדו הצבאות עתה, אבל במקום שכבש הצבא האחד שם אין עוד מלחמה, כי הוא ברשותו. הרי בפועל יש רק חזית אחת, ובכך - כל שטח המדינות יכול להיות מקום הקרב.

'כן הוא בענין הבחירה, לכל אדם יש בחירה, היינו בנקודת פגישת האמת שלו עם האמת המדומה, תולדת השקר, אבל רוב מעשיו במקום שאין האמת והשקר נפגשים כלל, כי יש הרבה מן האמת שהאדם מחונך לעשותו, ולא יעלה על דעתו כלל לעשות ההפך. וכן יעשה הרבה מן השקר, שלא יבחין כלל כי אין ראוי לעשותו'.

נקודות לדיון ולשיח:

- ✓ בדרך כלל ההרגשה הפנימית והטבעית של בן אדם היא, שהוא אכן בוחר. שיש החלטות שהוא קיבל והוא בהחלט יכול היה להחליט אחרת. מהי מקור ההרגשה? האם היא נכונה?
- ✓ בחירה היא הכרעה בזמן דילמה. האדם נמשך לשני דברים במקביל ויש בכוחו לבחור עם מי מהם הוא הולך. אז מיהו האדם? זה שרוצה א', זה שרוצה ב', או בכלל זה שמקבל את ההחלטה ובוחר?
- ✓ הוצע לאדם שוחד. הוא מחליט לציית לקול המוסרי, למצפון. מיהו המצפון? למה בכלל להקשיב למצפון?
- ✓ מיהו יצרן הערכים בקרב האדם? מי קובע מהו טוב ומהו רע?
- ✓ האם ייתכן שאדם יחליט על דבר טוב שהוא רע או להיפך? ומה יהיה אז?
- ✓ אתה ניצב מול סיגריה או עוגה והפיתוי הוא גדול. הבטחת לעצמך שזו הייתה הפעם האחרונה ושהפסקת עם זה... האם יש לך בחירה?
- ✓ כמה פעמים אדם בוחר במשך חייו? מתי הפעם האחרונה שבחרת?
- ✓ האם אתה מוצא קשר בין בחירה למנהיגות?